

OBJEKTO PROBLEMA ŠIANDIENOS TAUTOSAKOS MOKSLE IR NARATYVŲ ANALIZĖS PERSPEKTYVOS

LINA BŪGIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Straipsnio objektas – šiuolaikinės užsienio šalių folkloristikos ir ypač autobiografinių naratyvų tyrimo teorijos dabartinės lietuvių folkloristikos kontekste.

Darbo tikslai – aptarti pastaruoju metu lietuvių tautosakos moksle besiklostančią situaciją ir pasiūlyti galimas tolesnės folkloristikos raidos perspektyvas, remiantis Vakarų šalyse plėtojamų tarpdalykinių humanitarinių tyrimų tendencijomis.

Tyrimo metodai – aprašomasis, interpretacinis.

Žodžiai raktai: folkloras, folkloristika, naratyvų analizė, asmeninės patirties pasakojimas, gyvenimo pasakojimas, žodinė istorija.

Kas yra folkloras?

Folkloras yra tai, ką tiria folkloristai, – tokį graudžiai saviironišką kalambūrą prieš gerą dešimtį metų teko išgirsti vienoje tarptautinėje konferencijoje iš nuo bergždžių ginčų, beviltiškai bandant rasti visiems priimtina savojo tyrimų objekto apibrėžimą, pavargusių kolegų lūpų. Atrodytų, kiekvienos mokslinės disciplinos pagrindas, be to, dar ir prestižo ar garbės reikalas – kaip galima aiškiau apsibrėžti savąjį objektą, teorines bei praktines jo analizės prielaidas ir metodus, tyrimų tikslus, kompetencijos ribas, savosios mokslo šakos struktūrą, hierarchinę priklausomybę ir t. t. Be šių pagrindinių dalykų bent minimalaus išsiaiškinimo, regis, neįmanoma nė kalbėti apie jokią savarankišką ir solidų mokslą. Deja, daugeliu atžvilgių folkloro studijos yra ypač nepalankioje padėtyje.

Terminas *folkloras* (angl. *folklore* ‘liaudies išmintis’) buvo sugalvotas dar 1846 m. Viktorijos laikų britų mokslininko Williama Johno Thomso kaip angliškas lotyniškojo „populiarias senienas“ reiškiančio termino atitikmuo. Iš pat pradžių jis buvo suvokiamas dvasinių ankstesnių kultūrų „reliktų“, išsaugotų valstietijos tradicijose, prasme. Ilgainiui nusistovėjusi folkloro, arba lietuviškai – *tautosakos*, samprata akcentavo „daugelio amžių liaudies dvasinę patirtį, kasdienę išmintį“

(Sauka D. 2007: 11). 1948 m. Archeris Tayloras folklorą apibrėžė kaip „tradiciniais būdais – žodžiu iš lūpų į lūpas arba per papročius ir praktikas – perduodamą medžiagą“ (žr. Brunvand 1998: 5). Bėgant laikui, folkloro samprata kito ir transformavosi. Pagrindinis sunkumas, bandant šiandien rasti išsamų mokslinį folkloro apibrėžimą, yra tai, jog skirtingi mokslininkai bei daugelio studijų autoriai šį terminą vartoja itin nevienodai. Šiuolaikiniai tyrėjai paprastai linkę vengti valstietiškujų originaliojo žodžio prasmės konotacijų; veikiau jis pasitelkiamas nusakyti bet kurios (taip pat ir miesto) kultūros daliai, kuri tebegyvuoja kaip žodinės tradicijos ar papročiai.

Per daugiau kaip pusantro šimto metų prikurtą daugybę folkloro apibrėžimų¹, prirašyta gausybė įvairiausių studijų, moksliniuose žurnaluose steigiami ištisi forumai terminui „folkloras“ aptarti², tačiau aiškumo vargu ar padaugėjo, veikiau – priešingai. Šiuo metu Vakarų šalių, o ypač Amerikos, folkloristai yra smarkiai išplėtę savąją tyrimų sritį: ji apima jau toli gražu nebe tik žodinę tradiciją, bet ir visą tradicinio gyvenimo įvairovę (apibrėžiamą *folklife* konceptu). Atsirado netgi tokie dariniai ar tam tikros „naujosios tradicijos“, kaip *Xeroxlore* (‘kopijuoklių folkloras’), kompiuterinis, arba internetinis, folkloras (*Netlore*), akademinės bendruomenės folkloras ir panašiai. Taigi galima sakyti, jog susiduriama su atvirkščia problema: kas gi tada *nėra* folkloras?

Tiesą sakant, net probėgšmais žvilgtelėjus į folkloristikos istoriją, susidaro įspūdis, kad ši disciplina visą laiką yra tarsi savotiškos krizės būsenoje. Atsiradęs XIX a. kaip romantinio tautinio atgimimo sąjūdžio dalis, tautosakos mokslas visada orientavosi į humanistines, demokratines, egalitarines kultūros puses, ieškojo dvasinių tautos šaknų, etinių ir estetinių paprasto, t. y. neišsilavinusio, dažnai net neraštingo, liaudies žmogaus vertybių. Tačiau nuo pat pradžių šioje srityje slėpėsi nemažai tarsi iš anksto užkoduotų prieštaravimų. Pavyzdžiui, folkloristika ieško universalijų – to, kas bendra didelėms visuomenės grupėms (tautai, bendruomenei), – apeliuodama į individą: jo atmintį, kūrybiškumą, talentą ir t. t. Tautosakos duomenis (tradicinius pasakojimus, dainas, patarles ir pan.) ilgą laiką stengtasi surinkti iš kuo mažiau rašto bei apskritai „aukštosios“ kultūros paveiktų žmonių, tačiau tai darydavo dažniausiai

¹ Antai dvitomiame žodyne *Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend* (1949, 2-asis leid. 1972) surinktas net dvidešimt vienas folkloristų sukurtas folkloro apibrėžimas. Janas Haroldas Brunvandas savo studijoje įdomumo dėlei išvardija keletą ryškesnių, gana gerai atspindinčių istorinę folkloro sampratą JAV raidą, pradedant C. F. Potterio metaforišku posakiu, esą folkloras – tai „gyvatinga fosilija, niekaip nenorinti mirti“ (1949); toliau eina Alano Dundeso 1965 m. pateiktas nurodymas folklorą apibrėžti paprasčiausiai viena po kitos išvardijant atskiras jo formas, tada – elegantiškai lakoniškas Dano Ben-Amoso į „atlikimą“ (*performance*) orientuotas folkloro kaip „meninės komunikacijos nedidelėmis grupėmis“ nusakymas (1971). Dar vėlesniuose apibrėžimuose mėginama vienaip ar kitaip suderinti ankstesnę „žanrinę“ ir dabartinę – į kontekstą, komunikaciją ir atlikimą orientuotą – folkloro sampratą. Štai „oficialus“ Amerikos folkloro draugijos (AFS) 1984 m. pateiktas apibrėžimas: folkloras – tai „įvairiopa ekspresyvi ir instrumentinė veikla, išmokta ir perduodama tiesiogiai vieno asmens kitam skirtingose žmonių grupėse, pradedant tautomis, regionais bei valstybėmis ir baigiant mažesnėmis socialinėmis kaimynų, tam tikros profesijos atstovų bendruomenėmis ir šeimomis“ (žr. Brunvand 1998: 16–17).

² Pavyzdžiui, *Journal of Folklore Research* 1996 m. 33 (3) numeryje paskelbtas forumas šiuo klausimu, pateikiant jame gausybę medžiagos su aštuonių autoritetingų folkloristų komentarais (plačiau žr. Brunvand 1998: 18).

kur kas labiau už juos išsilavinę akademinės sferos atstovai. Pastaraisiais dešimtmečiais (bent jau Lietuvoje) šiuo atžvilgiu itin išryškėjo dar viena skirtis – užrašinėtojai iš miesto vyksta rinkti tautosakos iš kaimo žmonių, jaunimas (mokiniai, studentai) klausinėja senesnės kartos atstovų (senelių, tėvų). *Žodinių* paveldą stengiamasi *užrašyti*, t. y. užfiksuoti raštu (garso įrašai taip pat šifruojami, siekiant suteikti jiems rišlią tekstinę formą). Folklorą – tą gyvą ir nuolatos kintančią komunikacinę bendruomenės tradiciją – stengiamasi *užfiksuoti*, t. y. sustingdyti pastoviu, nekintamu pavidalu ir padėti saugoti į archyvą. Negana to, orientuojamasi į autentiškumą, gyvą žodį, spontaniškumą, tuo pat metu stengiantis nepamiršti ir estetiškumo, meniškumo, laiko nugludintų ir tobulų raiškos formų. Atrodytų, vien jau išvardytų prieštaravimų pakaktų, kad jų kamuojama mokslo šaka išvis negalėtų gyvuoti arba nebūtų vertinama rimtai³.

Ilgą laiką (priešokiais – dar ir dabar), tarsi ieškant atsparos šioms skaudžiai suvokiamoms savo disciplinos silpnybėms, folkloristų bandyta atskirti *tikrą* ir *netikrą* folklorą bei nustatyti tokio skyrimo kriterijus⁴, taip pat kurti ir puoselėti itin griežtus mokslinius metodus, iš kurių bene ryškiausias ir labiausiai išplėtotas buvo geografinis-istorinis, arba suomių, metodas, su kuriuo sieta itin daug lūkesčių – toli gražu ne visada pasiteisusių. Teisybė, kaip tik dėl suomių mokyklos ypač pasakų tyrimai pasiekė aukštą mokslinį lygį, o sudaryti tarptautiniai ir nacionaliniai tipų ir motyvų katalogai suteikė skirtingų tautų medžiagą studijuojantiems mokslininkams savitarpio susikalbėjimo ir bendradarbiavimo galimybę. Deja, dabartiniu požiūriu bene didžiausias suomių mokyklos trūkumas buvo tai, kad per lyginamąsias tipų ir motyvų studijas iš akių visiškai išleisti už analizuojamų, lyginamų ir kataloguojamų tekstų slypėję tas pasakas sekę žmonės bei ištisos socialinės grupės, kuriose tie pasakojimai gyvavo (Wienker-Piepho 1996: 150). Dar skaudesnės – ilgalaikės pasekmės: juk, pasak geliančios profesorius Donato Saukos kritikos, „tautosakos mokslas paveldėjo nuosekliai ir sistemingai diegtą suomių mokyklos nelanksčią, kietakaktišką strategiją. <...> Suomių mokykla stūmė į užsikonservavimą“ (Sauka D. 2007: 423). Tai viena iš priežasčių, lėmusių jau ne vieną dešimtmetį brendusią folkloristikos, kaip mokslo, krizę ir teorinę sumaištį, tvyrančią šiame moksle. Atnaujintos knygos „Lietuvių tautosaka“ skyriuje, pavadintame „Teorinio sąstingio

³ Antai Kennethas Laine'as Ketneris, iš filosofinių pozicijų išanalizavęs daugiausia amerikiečių folkloro tyrimus, aptiko šios disciplinos pamatuose tiek loginių spragų ir neatitikimų, jog sunku patikėti, kad tokia mokslo šaka apskritai galėtų gyvuoti (Ketner 1976: 192–200).

⁴ Plg. Leonardo Saukos knygos pavadinimą „Tikra ir netikra liaudies kūryba“ (Sauka L. 1983) ir anglakalbėje literatūroje vartojamą priešpriešą *folklore* vs. *fakelore* (pastarąjį terminą 1950 m. sugalvojęs Richardas M. Dorsonas; žr. Brunvand 1998: 6). Labai panašūs ir pavyzdžiai, tiek lietuvių, tiek amerikiečių autorių nurodomi kaip „netikra“ liaudies kūryba: antai L. Sauka plačiai ir kritiškai aptaria Indrajios mito kūrimo aplinkybes (Sauka L. 1983: 75–82), o J. H. Brunvandas rašo, jog terminas *fakelore* buvęs reikalingas supeikti tokiems profesionalių rašytojų prasimanymams bei perkūrimams, kaip daugelis Paulo Bunyano sukurtų istorijų, plačiau visuomenei brukamų kaip neva autentiški liaudies tradicijų pavyzdžiai, nors paprastai jos teturinčios itin menką tradicijos pamušalą. Tiesa, – toliau priduria amerikietis, – pastaruoju metu folkloristų linkstama netgi ir į tokį netikrą folklorą (*fakelore*) žiūrėti kaip į savotišką tradicinės kultūros atspindį (Brunvand 1998: 6). Apie autentiškumą ir naująsias tradicijas dar žr. Pocius 1999: 23.

padariniai“ (ten pat: 416–426), išvardijamas visas spektras folkloristikos problemų: tai ir atliktų darbų netobulumas, ir neatsakytų klausimų aibė, ir skirtingų strategijų prasilenkimas, ir mokslinio perimamumo stoka, tautosakos mokslo neprisitaikymas prie modernybės, jo sutrikimas susidūrus su didmiesčių tikrove ir naujais iššūkiais. O galutinis verdiktas – skaudus konstatavimas, jog „tautosakos mokslas nebegali būti savarankiška tyrimo sritis“, nors dar „turėtų pasitarnauti kitoms humanitarikos sritims“ (ten pat: 425). Beje, labai panašią išvadą daro ir kai kurie užsienio mokslininkai. Pavyzdžiui, vienas iš „atlikimo“ (*performance*) analizės kūrėjų Richardas Baumanas teigia, jog stengtis konstruoti folklorą kaip autonominę discipliną apskritai yra neproduktyvu, nes didžiausia folkloristikos stiprybė esąs jos principinis apsisprendimas išsaugoti tarpdisciplininį, integralų požiūrį, aprėpiantį žmonių saviraišką, visuomenę, kultūrą, istoriją ir politiką vienoje atskaitos sistemoje (Bauman 1996: 15). Tokią poziciją galima vertinti ir kaip kapituliaciją – savosios disciplinos autonomiškumo atsisakymą, ir kaip vaisingas tolesnės perspektyvos paieškas. Tarpdisciplininis bendradarbiavimas sudėtingame nūdienos pasaulyje apskritai atrodo besąs didžiausia šiuolaikinio mokslo stiprybė ir neišvengiamybė, o kartais – net ir savotiška mada. Bet ar tikrai folkloristiką su visa jos ilgamete tradicija, keliais ir klystkeliais, atradimais ir neišspręstomis problemomis besąlygiškai būtina ištirpdyti bendrame tarpdisciplininių studijų katile? Kokių vidinių rezervų dar galbūt turi ši sritis?

Klasikinių žanrų paieškos – neįmanoma misija?

Folkloro studijų savotiškas unikalumas yra ypač glaudus teorijos ir praktikos ryšys bei tarpusavio priklausomybė. Vadinamieji lauko tyrimai, arba tautosakos rinkimo ekspedicijos (kaip Lietuvoje esame labiau pratę sakyti), jau ne vieną dešimtmetį yra nepakeičiamas medžiagos kaupimo būdas, o sykiu – ir praktinė galimybė patikrinti senąsias teorines prielaidas bei metodikas ir kurti naujas. Be lauko tyrimų metu registruojamos ir atnaujinamos duomenų visumos, regis, apskritai neįmanomos jokios teorijos; antra vertus, išvykdami rinkti tautosakinės medžiagos folkloristai privalo iš anksto žinoti, ko jie ieško, ką laiko tautosaka, ką ir kaip, jų nuomone, verta fiksuoti, o ko – galbūt ne. Kitas dalykas, kad tokie išankstiniai įsivaizdavimai neretai smarkiai pakoreguojami ar net išvis apverčiami aukštyn kojomis, tiesiogiai susidūrus su gyvais žmonėmis – potencialiais folkloro pateikėjais. Kartais reikia vietoje susiorientuoti ir kone akimirksniu apsispręsti, kokios taktikos ir kokių duomenų atrankos kriterijų laikytis, paprasčiau kalbant – kaip bendrauti su žmonėmis, ko jų klausti ir ką užrašinėti. Tokiu būdu praktika virsta teorija ir atvirkščiai (plg. Berger 1999).

Neuostabu, kad pastarųjų metų tautosakos mokslo savirefleksiją Lietuvoje gerokai suaktyvino, be kita ko, ir įsukti regioninių tyrimų projektai. Didesniam skaičiui profesionalių tautosakos tyrėjų ėmus važiuoti į kasmet rengiamas ekspedicijas ir tiesiogiai susidūrus su pakitusia ir tebekintančia socialine folkloro gyvavimo terpe, dinamiška šiuolaikinio folkloro raida, socialiniais ir kultūriniais procesais,

dėl kurių įtakos nyksta ar jau yra išnykę ištisi žanrai, labai pagyvėjo ir teorinės folkloristų diskusijos, kurioms forumą teikia ekspedicijų rezultatų aptarimai, apžvalgos spaudoje ir internete, taip pat pranešimai metinėse tautosakos konferencijose. Stengiamasi teoriškai suformuluoti ir pagrįsti praktinių problemų sprendimo būdus, likviduoti metodologinį atsilikimą ir pagaliau susitarti, ar apskritai dar verta tautosakininkams važiuoti į kaimus rinkti folkloro, o jei taip, tai ko ten nuvažiavus ieškoti. Pasigirsta balsų, kad visai sėkmingai tokią medžiagą, kokią parsivežame iš dabartinių ekspedicijų, galima užrašinėti čia pat Vilniuje, savame kieme – iš kaimynų ar šeimos narių.

Tai, kad senieji, klasikiniai pasakojamosios tautosakos žanrai, kaip antai stebuklinės pasakos, išplėtotos mitologinės sakmės apie mitines būtybes (laumes, aitvarus, velnius ir raganas), daugelis etiologinių sakmių bei padavimų ir pan., taip pat kaip ir senosios klasikinės liaudies dainos ar raudos, pamažu traukiasi ar jau yra visiškai pasitraukę iš žmonių gyvenimo, praradę natūralų savo gyvavimo būdą, terpę ir funkcijas ir teprisimenami tik tam tikromis progomis arba kam nors primygtinai raginant – kaip senesnės kartos gyvenimo realija ar ankstesnių laikų įdomybė (plg. Būgienė 2007: 69–71; Stundžienė 2007: 223–231), regis, neturėtų pernelyg stebinti. Folkloras – tradiciškai įprasmintas žmonių gyvenimo atspindys. Tad jeigu nesitikime, jog šiandieniniai kaimo žmonės vilkės rankų darbo namie austus drabužius, ars jaučiais, mals naminėmis girmomis ir vakarais, užsidegę balaną, suks virves ar pins vyžas (užuoť žiūrėję televizorių!), kodėl turėtume viltis rasią tebegyvuojančius senosios tautosakos žanrus, kurie kaip sykis ir įprasmino bei atspindėjo tokį senąjį gyvenimo būdą, visuomenės sanklodą, kaimo bendruomenės žmonių santykius, tad ir išnyko kartu su visu anuometiniu pasauliu. Aišku, dar pasitaiko vienas kitas unikalus vyresnės kartos pasakotojas ar dainininkas, išsaugojęs atmintyje ištisą senojo folkloro lobyną (kaip antai Kazimieras Puškorius (g. 1924) ar Zigmantas Dzindzėlėta (g. 1917); žr. Stundžienė 2007: 231–242; Ivanauskaitė 2006: 258), tačiau tokios ryškios išimtyt veikiau tik patvirtina bendrą taisyklę. Dauguma šiandieninių pateikėjų, klausiami senųjų tautosakos kūrinių, arba jų nebemoka, arba nelaiko vertingais (vadina „baikomis“ ir pan.), arba atkartoja tik kaip prisiminimą apie vyresnius, dabar jau anapilin iškeliavusius brangius žmones, iš kurių kadaise tai buvę girdėta ar išmokta. Veikiausiai ir vėl teigus profesorius D. Sauka teigdamas, jog „tautosaka per daug išsisknijusi tolimoje praeityje, net priešistorėje, kad visu savo žemynu vis dar alsuotų mums į nugarą“ (Sauka D. 2007: 425).

Vadinasi, vykdamy į ekspedicijas, privalome atsisakyti ketinimų ieškoti vien tik senojo folkloro deimantų: autentiškų, unikalių, tradicijos aprobuotų liaudies kūrybos šedevrų. Būtent kintantis paties folkloro pobūdis, visokeriopos jo transformacijos, tradicinių žanrų nykimas ir naujų folkloro formų bei pavidalų radimasis sykiu su teorine sumaištimi labiausiai ir lemia būtinybę lietuvių folkloristams iš esmės reformuoti savo darbo tikslus, metodus ir požiūrį į folklorą apskritai. O juk, pasak Saulės Matulevičienės, „visada lietuvių folkloristai jautėsi pranašesni, vis dar galėdami tyrinėti klasikinį tautosakos palikimą, ne vien tekstus, bet ir kūrinius“ (Matulevičienė 2007: 355). Deja, su tokia prabanga turime atsisveikinti.

Autobiografiniai naratyvai kaip folkloro studijų objektas

Sparčiai nykstant ir menkėjant klasikinei tautosakai, ne vien daugelyje Vakarų šalių, bet vis labiau ir pas mus folkloristų grėžiamasi į kitokio tipo tekstus. Pirmiausia tai – vadinamieji asmeninės patirties pasakojimai (*personal experience stories*): įvairiopo pobūdžio istorijos, sakytume, „iš gyvenimo“, žmogaus dėl tam tikrų priežasčių prisimenamos ir pasitaikius progai pasakojamos kitiems. Amerikietė mokslininkė Sandra K. D. Stahl vardija tokias šių pasakojimų rūšis: tai gali būti tam tikri įsimintini nutikimai iš pasakotojo vaikystės, mokyklos ar darbovietės, kokie nors apsiuokimai ar apsikvėlinimai, kadaise galbūt privertę raudonuoti, o po kurio laiko virtę tiesiog smagiais ar pamokomais prisiminimais, taip pat – asmeniniai susidūrimai su antgamtiniais ar nepaaiškinamais dalykais, o gal – skaudžios gyvenimiškos išminties pamokos ir t. t. Retas suaugęs žmogus nėra kada nors gyvenime pasakojęs ko nors panašaus ar prirėkęs nesukrapštytų bent vienos ar kelių tokio tipo istorijų; bet esama ir tikrų „nutikimų pasakojimo specialistų“, kurių aktyviajame repertuare rastųsi iki dviejų ar trijų dešimčių gerai nugludintų pasakojimų. Beje, ši autorė ypač pabrėžia savotišką šių pasakojimų išskirtinumą, jų pusiau folklorinę prigimtį, nes asmeninė patirtis – pasakojimo pagrindas – pateikiama įvilкта į tradicinio pasakojimo drabužį: pasitelkus iš anksto numanomą formą, kultūrinio ar asmeninio stilizavimo požymius; be to, šie pasakojimai atlieka ir tam tikras tradicines funkcijas (Stahl 1983: 268). Kaip tik šis (dažniausiai ir paties pasakotojo, ir klausytojo suvokiamas) išskirtinumas iš bendro kalbos srauto ir funkcinis bei stilistinis artimumas folklorui paverčia šiuos pasakojimus tarsi pereinamąja grandimi tarp tradicinės tautosakos kūrinijų ir jau visai tarsi nieko bendra su tradiciniu pasakojimu neturinčių „dokumentinių“ tekstų. Kaip tik todėl šie pasakojimai pirmiausia ir traukia folkloro rinkėjų bei tyrėjų dėmesį. Remdamiesi sava, lietuviškų tautosakos ekspedicijų patirtimi, tokiems naratyvams galėtume priskirti sapnų pasakojimus (žr. Ivanauskaitė 2007), asmeninės religinės patirties refleksijas, tradicinių mitinių sakmių siužetais ir liaudies tikėjimais pagrįstus memoratus, antisakmes, neretai virstančias pamokomomis istorijomis ar smagiais anekdotais (žr. Būgienė 2007), taip pat – kaip savarankiški stilizuoti epizodai pateikiamus prisiminimų fragmentus. Kaip pažymi S. K. D. Stahl, šie asmeninės patirties pasakojimai nėra koks nors naujas žanras – jie nuo neatmenamų laikų priklauso žodinei tradicijai, visai kaip ir dauguma klasikinio folkloro formų, su kuriomis šiuos naratyvus sieja daugelis bendrų požymių. Beje, tokie asmeninės patirties pasakojimai bendruomenėje visada buvo itin populiarūs – tai labai demokratiškas žanras, kurio pateikėju gali būti beveik kiekvienas (Stahl 1983: 269). Gal todėl būtent šio tipo pasakojimai jų tyrėjui gali suteikti informacijos apie tai, kas domina ir jaudina dabartinį žmogų, nes jie dar nėra iškritę iš gyvosios vartosenos ir tebegyvuoja šiandienos bendruomenėje – pačių žmonių dažniausiai būna pasakojami vieni kitiems. Tokie pasakojimai, kaip pažymi ir S. K. D. Stahl, atspindi asmenines žmogaus etines vertybes ir pažiūras: pasakotojas juose ne tiktai veikia ir išgyvena, bet ir „apmąsto“ savo veiksmus, juos vertina, iš jų mokosi ir apie tai pasakoja – ne tiek norėdamas išreikšti savo vertybinę požiūrį, kiek jį susikurdamas, suformuluodamas kaskart, kai apie tai pasakoja (ten pat: 274). Pa-

vyzdžiui, memoratai⁵ – itin artimi tradicinėms mitologinėms sakmėms pasakojimai, daugelio tautosakininkų net laikomi jų porūšiu, – remiasi tradiciniais liaudies tikėjimais, kurie memoratų kūrėjų ar pasakotojų arba patvirtinami, arba diskredituojami. Šie pasakojimai, nors dažniausiai labai asmeniškai ir emociingi, vis dėlto grindžiami populiariais, visuomenėje plačiai žinomais ar netgi universaliais tikėjimais (ten pat: 270). Taigi tradicinę pasakojamąją tautosaką ar liaudies tikėjimus ir pasaulėžiūrą įgudusiam tirti folkloristui ar etnologui šie asmeninės patirties pasakojimai turėtų būti išties įdomi, viliojanti ir netgi ne vieną atradimą, susijusį su senosios pasaulėžiūros inkluzais šiandieninio individo sąmonėje ir savivokoje, žadanti sritis. Beje, šie pasakojimai toli gražu irgi nebūna vienodi; pagal pasakojimo „asmeniškumo“ laipsnį S. K. D. Stahl skiria dvi jų kategorijas: į kitus orientuotus ir į save orientuotus naratyvus. Į kitus orientuotuose (*other-oriented*) pasakojimuose savojo „aš“ svarba gerokai sumenkinta, stengiantis ypač paryškinti nepaprastus dalykus, kurie vyksta aplinkui ir kurių atžvilgiu pasakotojas tėra tiktai liudytojas ar stebėtojas, o svarbiausias vaidmuo tenka kitiems žmonėms. Į save orientuotų (*self-oriented*) pasakojimų sekėjai linkę konstruoti ganėtinai sudėtingus naratyvus, kurių centre būna jie patys, jų veiksmai ar išgyvenimai – tiek juokingi, tiek pamokomi ar pavyzdiniai. Pasak S. K. D. Stahl, į kitus orientuoti pasakojimai labiau primena įvairių rūšių sakmes, o į save orientuoti – melų pasakas, anekdotus, paraboles ar realistiškas novelines pasakas (ten pat).

Tokių pasakojimų rinkimo galimybės beveik neribotos. Analizuoti juos galima taip pat įvairiais teksto analizės būdais, gerai išstobulintais folkloristų, ne vieną dešimtmetį besivadovavusių teze, jog tautosaka – tai žodžio menas. Šie pasakojimai, būdami gana artimi klasikinės tautosakos tekstams tiek semantine, tiek estetine prasme, anaiptol neverčia mūsų radikaliam keisti šio požiūrio. Jų naratyvinės analizės rezultatai turėtų būti pravartūs įvairiems sociologiniams, psichologiniams ir antropologiniams tyrimams, o ką jau kalbėti apie tradicijų raida ir dinamiškais folkloro pokyčiais susirūpinusią folkloristiką.

Bet esama ir gerokai ilgesnių, didesnės apimties, visą žmogaus (auto)biografiją ar net kelių kartų giminės istoriją aprėpiančių naratyvų – tikrų „epinių“ gyvenimų pasakojimų⁶, kurie ligi šiol bent jau Lietuvoje vis nesulaukia deramo folkloristų dėmesio⁷, o ir kitose šalyse dažniausiai yra labiau žodinę istoriją (*oral history*), kolektyvinę bei kultūrinę atmintį ir pan. tiriančių istorikų, sociologų ir antropologų studijų

⁵ Šį terminą 1934 m. sugalvojo švedų mokslininkas Carlus Wilhelmus von Sydowas; paprastai taip vadinami individualūs žmonių pasakojimai apie asmeninius susidūrimus su antgamtiniais reiškiniais arba pirmuoju asmeniu pasakojami liaudies tikėjimus iliustruojantys naratyvai.

⁶ Nemenkos painingos į šią sritį įneša nenusistovėjusi terminija. Folkloristikoje labiau įprasta autobiografinius tekstus vadinti gyvenimo pasakojimais (*life story*) – matyt, akcentuojant patį pasakojimą kaip kūrybinį procesą; tuo tarpu antropologų bei istorikų darbuose dažniau vartojamas gyvenimo istorijos (*life history*) ar žodinės istorijos (*oral history*) terminas (Daugirdaitė 2006: 215). Šiame straipsnyje gyvenimo pasakojimo ir gyvenimo istorijos terminai vartojami iš esmės sinonimiškai, turint omenyje pernelg menką jų skyrimo tradiciją ir argumentaciją. Gal tiktai raštu žmonių pateiktas išsamias autobiografijas ar prisiminimus (kartais gana netrumpus tekstus) vis dėlto labiau derėtų vadinti gyvenimo istorijomis.

⁷ Plg. D. Saukos priekaištus lietuvių folkloristams dėl pernelg „nedrąsaus judėjimo šia kryptimi“ (Sauka D. 2007: 242, 389).

objektas. Savaime suprantama, kad šių mokslų atstovai tokiai medžiagai kaupti ir analizuoti pasitelkia ir savas metodikas.

Norint įsitikinti, kokio milžiniško populiarumo pasaulyje šiuo metu yra sulaukusi žodinė istorija, pakanka interneto paieškos langelyje surinkti anglišką terminą *oral history*, kad būtų surasta beveik keturi milijonai pozicijų. Nesunku numanyti, kur slypi šios medžiagos patrauklumo šaknys: juk šis objektas apima savotiškai „sužmogintą“, individualizuotą istorinę informaciją, pagrįstą asmenine kalbėtojo patirtimi ir požiūriu. Dažniausiai tai būna tiesioginiai praeities įvykių liudijimai, pateikiami juos išgyvenusių asmenų, tačiau taip pat juose gali būti įpinta ir tradicinio folkloro tekstų⁸. Žodinė istorija apibrėžiama kaip sistemingas gyvų žmonių pasakojimų apie jų patirtį rinkimas. Ypač pabrėžiamas šios srities demokratiškumas: pasak vieno vadovėlio – atmintinės tokių pasakojimų rinkėjams – autorės, istorikai esą pagaliau suvokė istorinę paprastų žmonių kasdieninių prisiminimų svarbą ir pradėjo klausytis jų pasakojimų (Moyer 1999)⁹.

Antai ypatingą vertę gyvenimo istorijos yra įgijusios Estijoje. Ten jų masinis rinkimas pačioje XX a. pabaigoje buvo paskelbtas su šūkiu „Gražinkime tautai jos gyvenimo istoriją!“ ir vyko kaip tautinio atgimimo sąjūdžio dalis; šiame darbe itin aktyviai dalyvavo žinomi kultūros veikėjai, istorikai, buvo pasitelkta ir žiniasklaida, žmonės raginti aprašyti savo gyvenimą ir siųsti tokius aprašymus Estų paveldo draugijai. Dabar Estų kultūros istorijos archyve jų prikaupta šimtai, kai kurios autobiografijos – iki kelių dešimčių rankraščio puslapių ilgumo (Kõresaar 2005: 46–52). Tyrėjams tai nepaprastai įdomi medžiaga, leidžianti išvelti ir atskleisti daugelį tautinės savimonės, asmeninės tapatybės ir panašių reiškinių formavimosi tendencijų¹⁰.

Labai panašų nacionalinės žodinės istorijos projektą 1992 m. pradėjo ir kaimynai latviai. Dabar jie yra sukaupę apie porą tūkstančių gyvenimo pasakojimų garso įrašų, kurie buvo renkami netgi specialiai šiam reikalui organizuotų ekspedicijų metu (Bela-Krūmiņa 2006: 4). Nors kol kas ši medžiaga taip pat yra daugiau sociologinių ir istorinių studijų objektas, dėmesys vis labiau kreipiamas ir į pačią pasakojimo sandarą (ten pat: 1).

⁸ Ne veltui kai kuriuose darbuose kolektyvinė kultūrinė žmonių atmintis dar skirstoma į asmeniškai *išgyventą* ir *istorinę* atmintį, atsižvelgiant į jų patyrimo formas. Išgyventa atmintis (arba išgyventa istorija) yra „sąlygojama aktyvaus istorinio laikotarpio, paties pasakotojo dalyvavimo.<...> O istorinė atmintis – tai perimta, patirta žodžiu, tačiau asmeniškai neišgyventa istorinių įvykių atmintis. Ji apima kur kas ilgesnį nei 100 metų laikotarpį“ (Valauskaitė 2008).

⁹ Klausimas, kaip prakalbinti tuos, kurie tyli, o ne vien didžiuosius ir galinguosius, seniai rūpi mentalitetų istorijai. Pasak Virginijaus Savukyno, „vienas įdomiausių šiuolaikinėje istoriografijoje klausimų yra žinoti, ką galvojo paprasti žmonės, kurie dažnai nesugebėjo rašyti ir užfiksuoti savų interpretacijų.<...> čia galima panaudoti tautosaką, kuri paprastai nėra įtraukiama į istorinius tyrinėjimus. Žinoma, pozityvizmo įkvėptai istorijai, kurios objektas buvo istorinių faktų nustatymas, tautosaka mažai ką galėjo padėti. Tačiau mentalitetų istorikui tai gali duoti daug vertingų rezultatų. Mentalitetų istorikas dirba „ilgojoje tęstyje“<...>, todėl jam ne tiek svarbu tikslus datavimas. Jis tautosakoje neieškos „tikrų“ istorinių faktų atspindžių, bet bandys suprasti, kaip tie įvykiai yra pateikiami, traktuojami“ (Savukynas 2002: 168–169).

¹⁰ Žr. Ene Kõresaar darbus (2004a, 2004b, 2004c, 2005), puikiai iliustruojančius, kaip „didieji tam tikros socialinės grupės ar visos tautos naratyvai yra kuriami pačiu žemiausiu lygmeniu – kaip individo gyvenimo istorijos pasakojimas“ (Ronström 2005: 16).

Belieka apgailestauti, kad Lietuvoje tokio masinio projekto iki šiol nebuvo imtasi, tad šiuo metu lietuviškos medžiagos (kaip ir jos tyrimų bei nors kiek apibrėžtesnių tyrimo metodikų; plg. Liškauskaitė 2006) katastrofiškai stokojama, ji niekur nuosekliai nekaupiama, o ir turimi gyvenimo pasakojimų tekstai ar garso įrašai dažniausiai yra atsitiktiniai, fragmentiški, pavienių rinkėjų užfiksuoti kaip priedas prie kitokios medžiagos (pvz., surinktos tautosakos ar etnografinių duomenų) arba kaip individualių mokslinių projektų pagrindas (žr. Marcinkevičienė 2007).

Tiesa, šie pasakojimai, akivaizdžiai atsiduriantys istorijos ir tautosakos mokslo kryžkelėje, nemažai problemų kelia abiem sritims ir kol kas dažnai yra tarsi „niekieno žemė“. Tradicinius istorikus, pratusius labiau pasikliauti rašytiniais šaltiniais, žodinės istorijos tekstai šiuropina žmonių atminties nepatikimumu, jų polinkiu pasakojant glaudžiai susieti galbūt tarp savęs visai nesusijusius įvykius, taip pat pasakotojų noru susireikšminti arba pasiteisinti ir panašiai. Istorikui nerimą kelia ir subjektyvūs pasakotojo ir užrašinėtojo santykiai, smarkiai veikiantys galutinį rezultatą, galimi iškraipymai, perkeliant tiesioginę kalbą į rašytinį tekstą, ir laisvą pokalbį perrašant popieriuje atsirandantys netikslumai. Žinoma, klaidų ir netikslumų, taip pat asmeninės ar socialinės autoriaus patirties išpaustų žymių nestokoją ir rašytiniai istoriniai šaltiniai (Moyer 1999). O sprendžiant žodinės istorijos tekstų istorikams keliamas problema, sakytume, galėtų svariai prisidėti ir folkloristai, kol kas savo ruožtu dažnokai besibaidantys pernelyg dokumentinio ar faktografinio šios medžiagos pobūdžio.

Folkloristinė gyvenimo pasakojimų analizės perspektyva

Aišku, žodinės istorijos tekstų tyrimas iš folkloristų reikalauja kitokio požiūrio ir pasirengimo nei lig šiol mūsų analizuotieji ir kaupieji meniniai folkloriniai pasakojimai, tačiau ir dokumentinio pobūdžio naratyvų studijos folkloristui gali būti vaisinga mokslinio darbo sritis. Vakaruose gyvenimo pasakojimai yra tapę į atskirą discipliną besikristalizuojančios ir literatūros bei kultūros teoretikų, lingvistų, antropologų ir folkloristų pastangas jungiančios mokslo srities – naratologijos – objektu. Aptardamas specifinį folkloristų indėlį į naratyvų analizę, švedų mokslininkas Ulfas Palmenfeltas linkęs ypač akcentuoti mažiausiai tris dalykus. Pirma, esminę lauko tyrimų svarbą: jų metu rinkdami medžiagą, mokslininkai ne vien susikuria empirinę bazę savo studijoms, – jie kaip niekas kitas tiesiogiai susipažįsta ne tik su pačia medžiaga, bet ir su jos vartotojais, perpranta jos funkcionavimo būdus tokiomis sąlygomis, kurias esą galima laikyti gana artimomis natūralioms. Antra, folkloristai gali remtis sudėtingais tekstų analizės metodais, pagrįstais rimta bei solidžia žanrų analize ir patobulintais atsižvelgiant į kalbininkų ir atlikimo analizės teoretikų patirtį. Įsitikinimas, jog pati teksto forma, o ne vien turinys, gali būti ne tikrai įmanomas, bet ir vertingas tyrimų objektas, yra toji riba, kuri skiria folkloristiką nuo etnologijos. O trečias ir galbūt pats svarbiausias dalykas, pasak šio autoriaus, yra ypatingas folkloristų dėmesys kultūriniais socialinių sąveikų aspektams, tarp jų – ir teorinis tokių sąvokų, kaip *kultūra*, *tradicija*, *liaudis* (*folk*), problematizavimas (Palmenfelt 2007: 8).

Savo straipsnyje švedų autorius siūlo iš esmės atgaivinti, sakytume, kiek primirštą etnografijos sąvoką, kurią supranta kaip tokį kruopštų empirinės medžiagos aprašymą, kad jis tampa tiesiog mokslinės analizės dalimi. O pasakojimo etnografija (*ethnography of narrating*), U. Palmenfelto įsitikinimu, turėtų aprėpti išsamų ne tik paties pasakojimo akto su visais jo kultūriniais, socialiniais, komunikaciniais ir emociniais aspektais aprašymą, bet ir naratyvų – jų formos, turinio, prasmės, funkcijų ir estetikos – apibūdinimą (ten pat: 7). Iliustruodamas tokio „etnografinio“ metodo privalumus, U. Palmenfeltas nagrinėja pasirinktą vieno pateikėjo gyvenimo pasakojimo ištrauką. Pats pasakojimo įrašas esąs šešių valandų trukmės, o pasirinkta ištrauka – pirmosios devyniolika jo minučių. Šiame fragmente, remdamasis amerikietės pasakojimų tyrėjos Katharine Young iškelta idėja išskaidyti naratyvinę situaciją į keletą „pasaulių“ arba „sričių“ (Young 1987), U. Palmenfeltas šias „pasakojimo sritis“ (*talerealm*s) dar skirsto pagal erdvės, laiko, emocinius, veiksmo ir kitokius kriterijus. Jis atskleidžia, kaip kinta pasakotojo tekste atliekami vaidmenys, o sykiu – ir pasakojimo nuotaika, naratyvinės technikos bei būdai, ir kokią reikšmę galutiniam rezultatui visa tai turi (Palmenfelt 2007: 9–17). Pasak švedų mokslininko, jo pasirinktos plėtoti K. Young teorijos analitinė jėga slypinti galimybėje jungti tekstinę ir atlikimo analizę, ypač aptariant vaidmenis, kuriuos skirtingais etapais atlieka pasakojimo situacijos dalyviai (ten pat: 7).

U. Palmenfelto straipsnis – tik vienas iš daugelio vakariečių mokslininkų mėginimų plėtoti naratyvų analizę neišleidžiant iš akių folkloristų sukaupto įdirbio renkant, sisteminant ir analizuojant įvairių žanrų folkloro tekstus. Šiuo metu Vakarų kultūros tyrimuose tokio pobūdžio naratyvų studijos yra kaip reikiant išibėgėjusios: analizuojamos įvairios pasakojimo strategijos, raiškos būdai, pasakotojo ir klausytojo (adresato) santykiai, neišvengiamos pasakotojo manipuliacijos sava patirtimi ir tiesos falsifikavimo laipsnis (Stahl 1989: 18), taip pat svetimų žodžių perpasakojimo ir įterpimo būdai pasakojimo tekste (Swann 2002: 156–159) ir t. t. Jau kuris laikas gyvenimo pasakojimais ypač domimasi ir bene seniausias Europoje mokslines folkloristikos tradicijas ir turtingiausias folkloro archyvus turinčioje Suomijoje. Jos folkloristai ir šiandien daugelyje sričių yra aiškūs lyderiai. Antai gyvenimo pasakojimus, jų kūrimo strategiją, sandarą, pasakojimo motyvaciją, įvairialypį kontekstą jau ne vieną dešimtmetį analizuoja profesorė Annikki Kaivola-Bregenhøj (1988, 1989, 1992, 1993, 1996), apie tai yra rašę Anna-Leena Siikala (1990), Juha Pentikäinenas (1978) ir kiti suomių folkloristai. Kai kuriais atvejais pereinama ir prie prisiminimų forma pateiktų šeimos ar giminės istorijų, kaip vietovės, regiono ar visos šalies populiariosios istorijos dalies, analizės (žr. Heimo 2001, 2005).

Lietuvių folkloristų gyvenimo pasakojimų tyrimai kol kas tebėra tik užuomazgos – kaip antai Vilmos Daugirdaitės straipsnis, skirtas paanalizuoti žinomų tautosakos pateikėjų autobiografijoms ir išryškinti jose slypinčią folklorinę patirtį (Daugirdaitė 2006). Manytume, jog Lietuvoje seniai pribrendo reikalas imtis platesnių tarpdisciplininių gyvenimo pasakojimų rinkimo ir tyrimo projektų, kuriuose folkloristai tikrai turėtų vaidinti svarbų vaidmenį. O kol tokių projektų neturime, bent jau tautosakos ekspedicijų metu reikėtų pasistengti užrašyti kiek įmanoma daugiau asmeninių gyve-

nimo pasakojimų, prisiminimų, jokių būdu jų neignoruoju ir tikintis, jog kada nors šie užrašyti tekstai sulauks rimtesnio įvairių sričių mokslininkų dėmesio.

Žinoma, čia vėlgi iškyla teorinio pasirengimo klausimas: kaip tinkamai tai daryti? Norėtusi parengtų gyvenimo pasakojimų rinkimo metodikų, klausimynų ir panašiai. Su pavydu galima žvelgti į Vakarų šalis, kuriose nestokojama išsamių vadovėlinių instrukcijų, kaip tokią medžiagą fiksuoti, į kokias teorines bei praktines problemas reiktų atsižvelgti. Kita vertus, matyt, svarbiausia būtų išsąmoninti, jog bet kuriuo atveju „įrašytas juostoje žodis yra geriau negu nieko“, ir paprasčiausiai imtis tai daryti (Moyer 1999), galbūt remiantis užsienio kolegų patirtimi ir sykiu pasikliaujant sava mokslininko intuicija ir dešimtmečiais folkloristų puoselėtu teorijos ir praktikos dualizmu.

Dar viena esminė problema, išskylanti pasiryžusiems lauko tyrimų metu užrašinėti gyvenimo pasakojimus, yra pateikėjo pasirinkimo klausimas. Ar kiekvienas žmogus gali būti gyvenimo pasakojimo pateikėju, kitaip tariant, ar bet koki žmogaus pasipasakojimą verta laikyti gyvenimo pasakojimu? Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą turbūt nėra ir nebus. Istorikui, besidominčiam žodinės istorijos teikiama informacija, ko gero, tiktų kiekvienas (pageidautina – vyresnės kartos) žmogus, turintis atmintį ir gebantis perteikti joje sukauptą informaciją. Tuo tarpu folkloristui, kurio medžiagos šaltinis visada buvo *homo narans*, pasakojantis žmogus, tikriausiai labiau rūpės susirasti gerą pasakotoją, kurio pateikiamas naratyvas bus rišlus, vaizdingas, kupinas pasakojamų įvykių refleksijos ir savirefleksijos, nestokojantis meninių raiškos priemonių, pasižymintis turtinga kalba. Pažymėtina, kad neretai tokių pateikėjų gyvenimo pasakojimai pasirodo besą tarsi nuausti iš smulkesnių, nugludintų savarankiškų istorijų, arba asmeninės patirties pasakojimų, vartojant S. K. D. Stahl terminą, – tad išties artimi folklorui. Bet kuriuo atveju bendravimas su kiekvienu pateikėju yra unikalus, nepakartojamas ir neišvengiamai labai subjektyvus dalykas; o tai, kaip šis bendravimas susiklosto, ar pavyksta žmogų prakalbinti, užmegzti kontaktą ir įgyti vienam kito pasitikėjimą, yra esminis veiksnys, lemiantis užrašytos medžiagos pobūdį ir netgi tolesnių jos tyrimų galimybes. Kad surastas geras pateikėjas ir susiklostęs produktyvus bendravimas su juo gali nulemti netgi visą tolesnę mokslininko karjerą, itin vaizdžiai rodo kai kurių užsienio folkloristų patirtis. Antai minėtoji suomių profesorė A. Kaivola-Bregenhøj daugelį savo naratyvų analizės darbų (tarp jų ir 1996 m. išleistą monografiją) parašė remdamasi iš pagrindinio savo pateikėjo – puikaus pasakotojo Juho Oksaneno – užrašyta medžiaga, kuri buvo daugumos jos teorinių išvalgų ir apskritai įkvėpimo šaltinis. Daugelį metų bendraudama su šiuo pasakotoju, folkloristė sugebėjo net po kelis kartus įrašyti jo pasakojimus, taip susikurdama puikią progą išanalizuoti jų raidą ir palyginti variacijas (žr. Kaivola-Bregenhøj 1996). Labai panašius savo „gyvenimo pateikėjus“ kitas suomių folkloristas, J. Pentikäinenas, rado Marinos Takalo asmenyje (Pentikäinen 1978), o vengrų kilmės amerikietė, garsi naratyvų tyrėja Linda Dégh – daugelį metų bendraudama su pagyvenusių vengrų imigrantų pora Steve'u ir Ida Boda bei užrašinėdama jų pasakojimus, tapusius vėliau jos ištobulinto metodo – pateikimo analizės (*performer-centered study*) – pagrindu (Dégh 1995).

Baigiamosios pastabos

Klasikinių tradicinės tautosakos žanrų nykimas ir transformacijos, o antra vertus, neišvengiama būtinybė tautosakos mokslui aktyviau įsitraukti į tarpdisciplininius humanitarinius tyrimus ir išplėsti savo aprėpiamą sritį verčia lietuvių folkloristus gręžtis į kitokią naratyvinę medžiagą – vadinamuosius autobiografinius pasakojimus. Tiesa, šių pasakojimų tyrimai reikalauja kiek kitokio pasirengimo ir požiūrio nei tradiciniai pasakojamosios tautosakos tekstai, su kuriais ligi šiol buvome pratę daugiausia turėti reikalą. Todėl šiame straipsnyje siekta pristatyti vieną kitą Vakarų šalyse plėtojamą teoriją, teikiančią ir folkloristams galimybę, remiantis savo ilgamečiu teoriniu bei praktiniu tautosakos žanrų tyrimo įdirbiu, kaip lygiaverčiams partneriams įsiterpti į daugelio kitų humanitarinių mokslų (pirmiausia – istorijos, antropologijos, lingvistikos ir literatūrologijos) atstovų kuriamą plačią tarpdisciplininių tyrimų sritį – naratologiją. Akivaizdu, kad folkloristų indėlis čia tikrai galėtų būti vertingas, o jų „startinės pozicijos“ ar tam tikri pranašumai, susiję su ankstesne moksline veikla, netgi geresni nei kitų mokslų atstovų. Žinoma, autobiografinių naratyvų analizė – tikrai viena iš daugelio šiandieninės folkloristikos konceptualizavimo galimybių, kalbant D. Saukos žodžiais (Sauka D. 2007: 10); tačiau būtinybė tautosakininkams plėsti savo interesų ratą ir reformuoti požiūrį (ne tik) į folklorą šiandien jau tikrai nekelia abejonių.

Straipsnyje mėginome panagrinėti ir vieną kitą praktinį šiandienos lauko tyrimų metu iškylantį klausimą: deja, tenka pripažinti, kad prieš akis atsiverianti nauja veiklos sritis tokia plati, kad klausimų čia dar ilgai bus nepalyginti daugiau nei atsakymų.

LITERATŪRA

- Bauman Richard 1996. Folklore as Transdisciplinary Dialogue, *Journal of Folklore Research*, vol. 33 (1), p. 15–20.
- Bela-Krūmiņa Baiba 2006. Research Opportunities of Life Stories: Everyday History, *Elore*, vol. 13-1, prieiga per internetą: <http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_06/bel1_06.pdf>
- Berger Harris M. 1999. Theory as Practice: Some Dialectics of Generality and Specificity in Folklore Scholarship, *Journal of Folklore Research*, vol. 36 (1), p. 31–49.
- Brunvand Jan Harold 1998. *The Study of American Folklore: An Introduction*, Fourth Edition, New York & London.
- Būgienė Lina 2007. Nūdienos žemaičių sakmė: tarp anekdoto ir siaubo istorijos, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXIV, p. 68–78.
- Daugirdaitė Vilma 2006. Folklorinės patirties apraiškos gyvenimo pasakojimuose, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXII, p. 214–224.
- Dégh Linda 1995. *Narratives in Society: A Performer Centered Study of Narration (FF Communications*, No. 255), Helsinki.
- Heimo Anne 2001. Untold Stories, Twice-Told Tales – How People Narrate their Own Histories, in: *Pathways: Approaches to the Study and Teaching of Folklore*, ed. by Ulrika Wolf-Knuts & Annikki Kaivola-Bregenhøj, Turku, p. 155–175.
- Heimo Anne 2005. What Really Happened During the 1918 Finnish Civil War in Sammatti? – The Use of Family Memories in the Making of Local History, in: *Memories and Visions*, ed. by Owe Ronström & Ulf Palmenfelt, (*Studies in Folk Culture*, vol. 4), Tartu, p. 20–44.

- Ivanauskaitė Vita 2006. Nepabaigiami folkloristų darbai Žemaitijoje: 2006 metų ekspedicija Viekšniuose, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXII, p. 256–263.
- Ivanauskaitė Vita 2007. Žemaičių sapnai: tekstų folkloriškumas ir kontekstų reikšmė, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXIV, p. 79–96.
- Young Katharine Galloway 1987. *Taleworlds and Storyrealms: The Phenomenology of Narrative* (Martinus Nijhoff Philosophy Library, vol. 16), Dordrecht.
- Kaivola-Bregenhøj Annikki 1988. Kertomus ja kerronta, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia*, 480, p. 7–24; liet.vert.: Annikki Kaivola-Bregenhøj. Pasakojimas ir pasakojimo pateikimas, iš suomių kalbos vertė Stasys Skrodenis, *Tautosakos darbai*, [t.] XXII (XXIX), p. 203–208, [I d.], *Tautosakos darbai*, [t.] XXX, p. 173–184, [II d.].
- Kaivola-Bregenhøj Annikki 1989. Factors Influencing the Formulation of Narration, in: *Studies in Oral Narrative*, ed. by Anna-Leena Siikala, Helsinki, p. 73–89.
- Kaivola-Bregenhøj Annikki 1992. The Contexts of Narrating, *Folklore Processed: in Honour of Lauri Honko on his 60th Birthday 6th March 1992*, ed. by Reimund Kvideland & al., (*Studia Fennica Folkloristica*, 1), Helsinki, p. 153–166.
- Kaivola-Bregenhøj Annikki 1993. Scheme Theory and the Study of Contextual Elements in Narrative Analysis, *Nordic Frontiers: Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*, ed. by Pertti J. Anttonen & Reimund Kvideland, (*NIF Publications*, 27), Turku, p. 147–164.
- Kaivola-Bregenhøj Annikki 1996. *Narrative and Narrating. Variation in Juho Oksanen's Storytelling* (*FF Communications*, No. 261), Helsinki.
- Ketner Kenneth Laine 1976. Identity and Existence in the Study of Human Traditions, *Folklore*, 87, p. 192–200.
- Kõresaar Ene 2004a. The Culture of Rupture in the Estonian Narrative Memory of the Stalinist Experience, in: *Everyday Life and Cultural Patterns. International Festschrift for Elle Vunder* (*Studies in Folk Culture*, vol. 3), Tartu, p. 146–167.
- Kõresaar Ene 2004b. *Memory and History in Estonian Post-Soviet Life Stories. Private and Public, Individual and Collective from the Perspective of Biographical Syncretism*. [Dissertationes Ethnologiae Universitatis Tartuensis, 1], Tartu.
- Kõresaar Ene 2004c. Private and Public, Individual and Collective in Linda's Life Story, in: *She Who Remembers, Survives: Interpreting Estonian Women Post-Soviet Life Stories*, ed. by Tiina Kirss, Ene Kõresaar & Marju Lauristin, Tartu, p. 89–111.
- Kõresaar Ene 2005. Collective Memory and the Politics of Experience in Estonian Post-Soviet Life Stories, in: *Memories and Visions*, ed. by Owe Ronström & Ulf Palmenfelt, (*Studies in Folk Culture*, vol. 4), Tartu, p. 45–87.
- Liškauskaitė Daiva 2006. *Gyvenimo istorija kaip folkloristikos objektas*: [Magistro darbas], vadovė lekt. dr. Saulė Matulevičienė, VU Lietuvių literatūros katedra.
- Marcinkevičienė Dalia 2007. *Prijaukintos kasdienybės: 1945–1970 m. Biografiniai Lietuvos moterų interviu*, Vilnius.
- Matulevičienė Saulė 2007. Profesoriaus Donato Saukos „Lietuvių tautosaka“ ir *betarpiškumo malonė*, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXIV, p. 352–358.
- Moyer Judith 1999. *Step-by-Step Guide to Oral History*, prieiga per internetą: <http://dohistory.org/on_your_own_toolkit/oralHistory.html>
- Palmenfelt Ulf 2007. Expanding Worlds: Into the Ethnography of Narrating, *Folklore*, vol. 37, p. 7–19.
- Pentikäinen Juha 1978. *Oral Repertoire and World View: An Anthropological Study of Marina Takalo's Life History* (*FF Communications*, No. 219), Helsinki.
- Pocius Gerald L. 1999. Folkloras ir tautinis tapatumas: Šiaurės Amerikos perspektyva, kn.: *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška*, sudarė Irena Regina Merkienė ir Vida Savoniakaitė, (*Etnologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992, 1993 ir 1995 metais*), Vilnius, p. 14–35.
- Ronström Owe 2005. Introduction, *Memories and Visions*, ed. by Owe Ronström & Ulf Palmenfelt, (*Studies in Folk Culture*, vol. 4), Tartu, p. 7–19.
- Sauka Donatas 2007. *Lietuvių tautosaka*, 2-asis leidimas, Vilnius.
- Sauka Leonardas 1983. *Tikra ir netikra liaudies kūryba*, Vilnius.

- Savukynas Virginijus 2002. Keletas protestantų įvaizdžių Lenkijos-Lietuvos valstybėje ir jų reikšmių rekonstravimo bandymas, kn.: Vytautas Berenis, Gintaras Beresnevičius, Almantas Samalavičius, Virginijus Savukynas. *Lietuvių mentalitetai: tautinė istorija ir kultūros problemos*, Vilnius, p. 107–189.
- Siikala Anna-Leena 1990. *Interpreting Oral Narrative (FF Communications, No. 245)*, Helsinki.
- Stahl Sandra K. D. 1983. Personal Experience Stories, in: *Handbook of American Folklore*, ed. by Richard M. Dorson, Bloomington, p. 268–276.
- Stahl Sandra K. D. 1989. *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*, Bloomington and Indianapolis.
- Stundžienė Bronė 2007. Aukštaitės folkloristės akistata su žemaičiais, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXIV, p. 220–242.
- Swann Joan 2002. A Man amongst Men: The Intersection of Verbal, Visual, and Vocal Elements in an Oral Narrative, in: *Storytelling: Interdisciplinary & Intercultural Perspectives*, ed. by Irene Maria F. Blayer & Monica Sanchez, New York, p. 145–161.
- Valauskaitė Laura 2008. Istorijos refleksijos prie Neries, *Šiaurės Atėnai*, 2008 bal. 18, Nr. 15 (889), p. 10.
- Wienker-Piepho Sabine 1996. Dabartinė liaudies pasakojimų tyrinėjimo padėtis, *Tautosakos darbai*, [t.] V (XII), p. 144–160.

THE PROBLEM OF SUBJECT IN THE NOWADAYS FOLKLORE SCHOLARSHIP AND PERSPECTIVES OF THE NARRATIVE ANALYSIS

LINA BŪGIENĖ

Summary

As proved by the experience gained during the extensive recent fieldwork sessions, the traditional folklore genres keep rapidly vanishing as result of various modern social and cultural processes. Therefore the usual well-worn folkloristic practices of searching for the traditional folklore pieces are increasingly becoming an impossible mission. Thus, the necessity of re-thinking and re-defining the nowadays Lithuanian folklore becomes particularly urgent. Moreover, the pressing need for expanding interdisciplinary cooperation also makes Lithuanian folklorists to turn to various autobiographical narratives: e.g. personal experience stories, life stories, memoirs, and various personal accounts. True, investigation of such texts requires different theoretical and methodological approach, as well as rather broad understanding of the research field in general.

After having briefly discussed the changing international notion of folklore and its current transformations, the author of the article proceeds to draw attention towards those theories of narrative analysis that explicitly elaborate upon the background of folklore research. These include, primarily, suggestions by Sandra K. D. Stahl regarding studies of personal experience stories as an intermediate stage between traditional folklore and the narratives of factual kind. Also, attention is drawn to the contribution by Ulf Palmenfelt (based on the ideas by Katharine Young) to the broad interdisciplinary field of narratology, which he defines as *ethnography of narrating*.

Folklorists should have their say in the expanding field of oral history as well, because their familiarity with various fieldwork recording techniques and capacity to deal with oral texts, transforming them into more or less concise written narratives even surpasses qualifications acquired by representatives of other scholarly fields. According to the author of the article, the possibilities of conceptualization of the nowadays folklore research, as well as perspectives of interdisciplinary cooperation, are numerous; and folklorists only need to acquire certain degree of flexibility and broaden the scope of their research – both in terms of interests and methods.

Gauta 2008-05-14